

Ha azt mondanám, hogy Orsós Jakab született elbeszélő, akkor igazán keveset mondanék. Nem ismerek rajta kívül embert, akiben ilyen mennyiségű eleven történet élne. Ami a lélek ritkán adódó belső képességére utal: a nyugodt megfigyelés és az elmélyült megértés képességére. Aki történetében látja a világot, annak tudnia kell, hogy honnan jövünk és merre tartunk. Ismernie kell a rendet és a zűrzavart. Érezni kell önnön helyét az emberek, a tárgyak és a jelenségek között; ebben nem szabad tévednie.

A fákat, a madarakat, az erdő vadjait, a szél járásának természetét és a tüzet kevesen ismerik nálánál jobban. Ráadásul azon szerencsés emberek közé tartozik, akiknek mindezekre a dolgokra egyszerre két szavuk van. Amit ismer, megszólíthatja a cigányok szavával, és megszólíthatja a magyarok szavával, Immár több, mint negyedszázada, mindig megújuló ámulattal hallgatom az elbeszéléseit.

Erős vonású, már ifjabb éveiben is barázdált arcát sokszor láttam elgondolkodónak, de felindultnak soha. Mélyen zengő, telt, meleg hangon mesél. Ezen az arcon a haragnak is méltósága van. Ismeretségünk első éveiben sokszor barangoltunk azon a domboktól hullámozó, mindkettőnknek kedves vidéken, amelyet ő szűkebb hazájának nevez. Úgy ismeri, miként a gazda a jószágát. Úgy ismeri, miként az uralkodó a birodalmát. Egyszerre távolról, és egyszerre közélről. Mint aki nem törekszik arra, hogy bármi is a birtokába jusson, hiszen természetből fogva minden a birtoka. Nyugodtan jár át a társadalmi különbségek jól őrizett határain.

Az ember lehet szolga és lehet szabad. Az ember sokféle nyelven beszélhet ugyanarról, ám ember. S nincsen pillanat, mikor ezt az egyszerű igazságot ne kellene mindennél előbbre valónak tartania. Fáradhatatlanul jár erdőn és úton. Lábfejének külső ívére helyezi a súlyát, ami aztán ci hullámozás nyugalmával áldja meg a járását. Nem siet. S úgy választ helyet magának, mint akinek a föld közelsége a legbensőbb sajátja. Azokban a régi években megfigyelhettem azt is, miként tud hallgatni. Miként tud szóra bírni, meghallgatni másokat. Micsoda bizalommal vannak iránta. Hiszen az elbeszélő ember bölcsessége nem áll másból, mint a békés megértés, a pontos és soha nem célzatos elraktározás, és a mélységesen mély hallgatás képességéből.

Nagyon sokat tanultam tőle, tanulok a mai napig. Aki beszél vele, megfigyelheti, hogy nem ítél, nem magyaráz a szóval, hanem el-beszél. A történet persze a legősből, a legsúlyosabb ítélet.

Ami egyszer meg-történt, többé nem megmásítható. Amikor írni kezdett, magyar nyelvű cigány irodalom még nem létezett. A csöndes úttörők közé tartozik. Akkoriban születtek Bari Károly első, gyönyörű, kínban fogant versei, és Lakatos Menyhért is bizonyára írta már súlyos regényét. Abban a pillanatban senki nem volt a megmondhatója, hogy magyar nyelven fog megszületni a cigányság irodalma. Ő meg nem siethetett. Az élő szóból szőhető mesét úgy hajlítani írásba, hogy se melegét, se erejét ne veszítse, ez a legelvontabb szellemi műveletek közé tartozik.

Alkati adottságainak megfelelően, valami olyasmit kellett hát keresnie, ami épp olyan ősi, mint az élő szóból szőtt mese, de ugyanakkor fölöttébb tárgyias. Visszatért felmenői kézműves hagyományához. Faragni kezdett. A fát ki lehet vágni, de nem változtatja belső természetét: Az írott szó önmagunkról kiállított végítélet. Elbeszéléseket ír és fát farag. Mintha a fa kényszerítő, és ezernyi lehetőséget kínáló anyagától tanulta volna el, hogy mit tehet és mit nem tehet az írásosságba hajlítható nyelv anyagával.

Sok év telt el azóta. Nem példa nélkül álló jelenség, ha egy nép irodalma nem a saját nyelvén szólal meg. Ám az a bőség, árnyalatosság, szépség és életerő, amivel a cigányság magyar nyelvű irodalma az írásbeliség óceánjában fölmerült, bizony példa nélkül való.

Ezt az eleddig ismeretlen szigetet megalázottságában és kitaszítottságában megedzett férfiak tartják a vállukon. Elbeszéléseinek első gyűjteményével, mindannyiunktól különböző, nyugodalmas, emlékirói beszédmódjával, Orsós Jakab is közöttük áll. Nem kell sok évnek eltelnie, hogy tudjuk, mennyivel gazdagabbá tették a magyar írásosság történetét.

*(Forrás: Előszó Orsós Jakab 1987-ben megjelent Aki hallja, aki nem hallja című kötetéhez)*